

EZÜST 1 : 22 vagy 1 : 15 1/2 ?

Tulzásokkal és tévtanokkal bővelkedőknek mondta Pólya Jakab ur a „Nemzetgazdasági Szemle“ nov. havi füzetében „Valuta és gazdasági válság“ czimű közleményében ama fejtegetéseket, melyek az ezüst remonetizációjának szükségéről e lap október havi füzetében megjelentek. Nagyon jól tudom, hogy hazánkban igen sokan vannak, akiknek nem tetszik a remonetizáció eszméje. Ezek természetesen anathemát mondanak minden felett, ami az ezüst pénzértékébe való visszahelyezése megokolására szolgálhatna. De hogy elítélő szavaik mennyiben hírnak súlylyal, azt az elfogulatlan olvasó van hivatva megbirálni. Én őszintén megvallom, hogy nagy figyelemmel olvastam el Pólya Jakab ur elmélkedéseit és keresve kerestem azokban az érveket, melyek az általam kifejtett nézetek megdöntésére és annak megerősítésére szolgálhatnának, hogy csakugyan téves a tan s tulzottak a következtetések, a melyeket felállítottam, midőn az ezüstnek a régi 1 : 15 1/2 értékébe leendő visszahelyezése mellett érveltem. És meg nem foghatom, hogy Pólya ur honnan vette magának azt a merészséget, hogy kuruzslásnak deklaráljon oly nézeteket, a melyekről tudva levő, hogy a párisi nemzetközi pénzkonferencián az összes képviselve volt államok helyeslésével találkoztak, s a melyekre mint szilárd bázisra én egész okoskodásomat és érvelésemet, a specialis *magyar* viszonyokra való tekintettel építettem. Ismétlem, keresve kerestem ezeket az új és eredeti érveket, a melyek a hatalmasan kifejlett és a köztudatban mind erősebb gyökeret verő alapigazságokat megdönthetnék; de sajnálattal kell beismernem, hogy a remonetizáció czélszerű és szükséges volta ellen Pólya úr egész okoskodásában egy számba vehető tételt sem találtam. S mindaz, ami ellene látszik szólni, csak annolyan theoremákra van alapítva, a melyek elvont, sehol nem létező, kozmopolitikus állapotokról abstraháltattak, és önmagoktól szétoulanak, mihelyt azokat a meglevő hazai viszonyokra alkalmazzuk. Az ilyen érv tehát elesik

s csak azokat vakithatja el, a kik a Pólya úr által lefestett képzelte állapotokat valóságnak veszik, mint veszi ő maga, s akik abból a feltevésből indulnak ki, hogy csakugyan oly téves tulzó tanoknak hódolok, mint ő rólam állítja.

Nézzük hát közelebbről a kifogásokat. Az első állítása, hogy én minden bajt, a mit nálunk jogosan vagy jogtalanul felpanaszolnak, a valuta-viszonyokból a pénz ritkaságából magyarázok ki és semmi más tényezőt nem akarok tekintetbe venni. Hát abban igaza lehet, hogy ha a valuta-viszonyok káros hatásáról szólok, tárgyamnál maradok s más tényezőt tekinteten kívül hagyok. De ez azért nem jogosít senkit fel azon állításra, hogy én semmi más bajt nem látok Magyarországon csak azt az egyet, hogy kevés és rossz pénzünk van. Látom biz én a közgazdasági és társadalmi bajoknak egész seregét, s egy egész rendszert tudnék magamnak konstruálni arról, hogy ezeket tudományos világításba hozva, felismerni lehessen eredetükben, minéműségükben s aztán kikutatva ellenszereiket, meg lehessen határozni a megszüntetésükre szolgáló alkalmas eszközöket. De mivel miudezt nem tettem annak a cikknek a keretében, melynek nem volt egyéb célja, mint kimutatni azt, hogy hazánkban kevés és rossz pénz van, (ami talán mások nézete szerint is a legnagyobb bajok egyike) és hogy ezen segíteni kell, hát Pólya úr rámfogja, hogy én a Giffen által alapított *gold scarcity tan* legtulzóbb irányát követő iskola híve vagyok s előhívja segítségül *Sauerbeck*-et, *Wirth* Miksát, hogy üssék agyon auktoritásukkal ezt a veszedelmes embert, mert az egy „kuruzsló“. S nem is elégszik meg azzal, hogy egész oldalt lefordít a tudós férfiak könyvéből, hanem elkezd orációkat tartani az ár és a vásárlási képesség közti különbségről, mint a melyet én felfogni képtelen vagyok, s beszél nagy bölcsen arról, hogy „az emberek nem az árat eszik meg, nem az árral ruházkodnak, nem az árral fűtenek, nem az áron építenek“ stb. (Persze egy józan gondolkozó azt mondhatná erre, hogy „de biz ára van, uram, mindannak, amit eszünk, amivel ruházkodunk, házat építünk. Csakhogy az ilyen közbeszólásnak el kell némulni a tudományos teoriák mellett, a melyek légköréből Pólya úr villámaint szórja oly magasból, hogy az eföldi élet nem is jelent semmit az ő szemében!) Ha követni akarnám az ő modorát, én is szolgálhatnék egy kis katedrai bölcseséggel s kimutathatnám neki, hogy az *árviszonyok alakulása tekintetében milyen nagy a különbség a pénz és más árak között,*

amiről Pólya ur egészen megfélelkezik, mikor feltevéseit és következtetéseit előadja.

De őszintén megvallom, hogy az ilyen meddő vitának nem vagyok barátja, nem a *név* az elhatározó, hanem az *eszme*, a melyet egymással szembe kell állítani, ha eredményt akarunk elérni. Csak egy pozitív eszmét ragadok hát ki a Pólya ur tudományos diszertációjából, mert azzal is akarja, úgy látszik, megdönteni azt a tant, hogy vissza kell állítani az ezüstnek előbbeni 1 : 15 1/2 értékarányát. Ámbár ő *pozitív* nézeteit nem adta elő a teendőkre nézve, de mert érvül hozza fel, hát fel kell tételeznem, hogy neki az 1 : 22-höz volna az eszméje az ezüst remonetizációját illetőleg. Mintegy elszörnyüködve írja ugyanis, hogy Müdrony szerint „*nem is a mai értéket (1 : 22) szabadna alkalmazni, hanem azon régi értékarányt, melyet a latin pénzünió megszabott. Az ezüstnek oly értéket kelene adni, melylyel az tényleg ma nem bír!*”

A vita kérdésének tehát annak kell lenni, hogy *1 : 15 1/2 vagy 1 : 22 legyen-e az ezüstnek az aranyhoz való értékviszonya?* És csakugyan erre a kérdésre is redukálható az ezüstremonetizáció kérdése.*)

E kérdés miként leendő eldöntésének, monthatnók beláthatlan, de nagy részben *előre is felismerhető következményei* leendenek. A határozat hozatalánál minden állam természetesen saját érdekeire való tekintettel fog állást foglalni; a melyik állam ezt nem teszi, az impraktikus és a rövidebbet huzza. Nagyon természetes tehát, hogy ha közgazdasági ismereteinknek egyáltalában hasznát akarjuk venni és van egy kis hazafiság is bennünk, akkor azt a megoldást

*) A közbeeső számok is kérdésbe jöhetnek ugyan, amint hogy az amerikai egyesült államok megkísérelték előbb az 1 : 16 aztán az 1 : 17 arány szerint keresztül vinni a remonetizációt. De erre itt nem akarunk kiterjeszkedni, mert csak komplikáltabbá tenné a vitát, a nélkül, hogy a kérdés tisztázására szolgálhatna. S tekintve azt, hogy ha a két határ közti közép utat akarnák elfogadni, akkor ujja kellene veretni mindazt az ezüstpénzt, a mely a régi 1 : 15 1/2 arány szerint veretett, tehát a latin unió összes ezüstpénzét, holott tudva levő, hogy a francia pénztörvény az ezüst frankról kimondta, hogy ha az ezüst- és aranypénznek egymáshoz való viszonya nagyon megváltoznék, nem az ezüst- hanem az aranypénzt kell ujja veretni, — ezért nem is látszik praktikus feltevésnek a 15 1/2 arány helyett valamely magasabb de az ezüst árával nem egyező értékarányt kérdésbe hozni.

kell választanunk, mely a haza javára szolgál; károsítani hazáját senki sem akarja. A döntő tekinteteket tehát az ország érdekéből kell meritenünk. Ha nem abból meritenők, abba a hibába esnénk, a melylyel Pólya ur értekezése a valuta és gazdasági válságról van írva: feláldoznók az üres theoriáknak az ország érdekét, mint ezt, sajnos, egész eddigi államhiteletünkről is el lehet mondani

Én tehát az 1 : 15^{1/2} vagy 1 : 22 értékarány kérdésének megítélésénél nem a világgazdaság sublimált theoriáira, hanem a magyar közgazdasági, de különösen államhiteügyi érdekekre fektetem a fősúlyt; s mindeneket jól megfontolva, arra az eredményre jutottam, hogy igen is *nekünk nem a momentán 1 : 22 arány fixirózására, hanem ezüstpénziünk régi értékarányának helyreállítására kell törekedniünk a nemzetközi pénzkonferencián*, és ha az államok egyetemével így czélt érni nem lehetne, legalább azon államokkal szövetkezve kell ezt elérni, a melyek a kérdéses arányt elfogadni hajlandók; s ezek a latin unió országain kívül, az északamerikai unió nagy területe, sőt — bár korlátolt mértékben — maga Németország is; mint ez Hegedűs Sándornak az 1881-iki konferenciáról tett jelentéséből is kitünik.

Két ok forog fenn főkép, a mely nagy súlylyal esik a mérlegbe a kérdés eldöntésénél. Az egyik, a *közgazdasági*, abban áll, hogy hazánkban *oly pénzt kell forgalomba hozni, melyre az ezüstpiacz konjunkturái ne gyakoroljanak kiszivattyuzó vonzerőt*, nehogy az ezüst árának várható emelkedése lefolyást nyisson ezüstünk kiözönlésére; a másik a *pénzügyi*, vagyis az a tekintet, hogy *államgazdaságunk károsítása nélkül, de sőt annak határozott hasznával történjék a remonetizáció*. Vannak ezenkívül még számos *csélszerűségi* tekintetek, melyek hasoulag fontossággal birnak; de az előbb említett két ok a fő. Azok mindenikét tüzetesebben is ki fogom hát fejteni.

A közgazdasági okot ugy is kifejezhetjük, hogy 1 : 15^{1/2} értékarányu ezüstpénzt nem kell féltenuk az *Indiába özönléstől*; a 22 arányura azonban India roppant vonzerőt gyakorol, mert ott sokkal nagyobb vételereje van az ezüstnek. S a következés okvetlen az lenne, hogy rövid idő mulva minden ezüstünk kifolyna Indiába és érette bizony nem arany jönne cserébe, hanem buza Londonba, Hamburgba, Amsterdamba és lenyomná a magyar buza árát. És jönne pamut, a melyet azonban nem a magyar gyárak dolgoznának fel, hanem az angol, német, belga gyárak, vagy kis részben tán az

osztrák, cseh, morva gyárak s mi a tizszeresen megrágított anyagot csak úgy mint eddig kapnók az Indiába özönlők ezüstünkért; és jönnének fűszerek s mindenféle oly áruk, melyek Keletindia s más ezüstvalutájú területek tömegexportját képezik. Azt hiszem, ezt bizonyítani nem kell, mert hiszen csak a *létező állapot* maradna fenn e tekintetben. Az ezüst az aranyhoz viszonyítva, egyes alig számba vehető esetektől eltekintve, egy huszonkettedrészre ér monarchiánkban is ép úgy mint Angliában, és épen ez az oka annak, hogy míg mi nem becsültük azt meg, de India megbecsülte, (mert ott az ezüst most is egytizenötöd részt ér) a különbség oly óriási nyereséget biztosít mindenkinek, a ki Európában ezüstöt vesz és azért árukat vásárol Indiában és ad el Európában, hogy ennek következtében minden indus export áru behozatala Európába roppantul megnövekedett s kínálatával lenyomta a versenyző európai áruk árát s azok közt a magyar buza s repce árát is, a mit bizony az ország elpénztelenedésén igen keservesen meg lehet érezni.

Hogy ezen állítás üres szavaknak ne vétessék, egy kis kimutatást készítettem azon főbb árucikkekről, melyekben India exportja Angliába a demonetizáció óta jelentékeny változást szenvedett s a melyek a magyar termelő közönséget is közvetlenül érdeklik. Az adatok a londoni Economistban közzétett *hivatalos kimutatásból* vannak kiszedve s oly időre vonatkoznak, a mikor a Suez-csatorna már át volt adva a forgalomnak. A nevezetesebb cikkek ezek közt a buza, gypju, repce és cukor; de főképp a *buza. India mint buzatermesztő ország végtelen nagy fontossággal bír.* Területe tudvalevőleg akkora, mint egész Európáé és legnagyobb részben jó buzatermő föld. Annak alig egy harmadrésze, 212, 362 angol négyszög mértföld van még csak művelés alatt, de már 1883-ban előadta Hunter az angol alkirály helyettese, hogy még 182,069 négyszög mértföld alkalmas buzaföld versenybe fog lépni a kivitelben, mihelyt a tervezett vasutak ki lesznek építve az ország belsejébe, úgy hogy a tulnépes vidékről oda letelepedhetnek a lakosok; és ezenkívül van még 233,680 négyszög mértföld oly terület, a mely részben szintén termékeny s valamikor hasonlólag feltárható lesz. A buza kivitel Indiából az utolsó 16 év alatt megtizszereződött; a hetvenes években volt 2 millió bushelről 37 millióra emelkedett és még *tizszer ekkorára* is lesz növelhető, ha az átvizonyok az ind

gazdára nézve oly kedvezők maradnak mint most, hogy míg ugyyszól-
ván minden európai ország gazdái vesztenek, az ind természetű 16—18
shillinget (6—10 aranyfrtot) nyer minden quarter buzán. De lássuk
hát az említett forgalmi adatokat az ezüst remonetizációja előtti
és utáni időben vagyis az ezüstnek 1 : 15½ és 1 : 22 értéke mellett:

Buzabevitel Indiából Angliába :

Ezüst	1871-ben	Külön nincs kimutatva ¹⁾ .
1 : 15½	1872-ben	
ellenben		

ezüst	1884-ben	8.009,909 mázsa	3.175,425 £
1 : 22	1885-ben	12.101,963 „	4.530,699 „

Mióta tehát Indiára nézve oly kedvezően alakult az ezüst ára,
hogy az indusi gazda 15—28%-kal olcsóbban kapja Angliából az
ezüstpénzt, mint annak előtte, India 5 millió métermázsánál több
buzát szállít egy évben oda mint régebben, mikor az ezüstnek
1 : 15½ értékaránya volt az aranyhoz képest.

Rizskivitel Indiából Angliába :

Ezüst	1871	külön nincs kimutatva ²⁾
1 : 15½	1872	
ellenben		

1 : 22	1884-ben	5.414,685 mázsa	2.120,549 £
	1885-ben	4.832,532 „	1.788,695 „

Repczebevitel Indiából Angliába :

Ezüst	1871-ben	külön nincs kimutatva ³⁾
1 : 15½	1872-ben	

¹⁾ Az Indiából eredő buzabevitel Angliába az angol hivatalos kimu-
tatásban „other countries“ nevezet alá van foglalva s ez

1871-ben 687,660 mázsa 424,132 £

1872-ben 1.997,731 „ 1.331,590 „

²⁾ Az összes rizsbevétel Angliába volt :

1871-ben 4.569,323 mázsa 2.320,637 £

1872-ben 6.988,963 „ 3.473,788 „

³⁾ Az összes repczebevétel Angliába volt :

1871-ben 665,161 mázsa 1.907,335 £

1872-ben 249,284 „ 625,048 „

ellenben

1 : 22	{	1884-ben	562,144 mázsa	1.227,504 £
		1885-ben	363,754 „	685,582 „

Lenmagkivitel Indiából Angliába :

Ezüst 1 : 15 1/2	{	1871-ben	külön nincs kimutatva ¹⁾
		1872-ben	

ellenben

1 : 22	{	1884-ben	1.846,120 quarter	2.553,614 £
		1885-ben	1.569,632 „	3.353,271 „

Nyersbőr kivitel Indiából Angliába :

Ezüst 1 : 15 1/2	{	1871-ben	404,153 mázsa	1.351,548 £
		1872-ben	482,233 „	1.786,950 „

ellenben

1 : 22	{	1884-ben	460,297 mázsa	1.605,350 £
		1885-ben	472,860 „	1.620,163 „

Kikészített bőrök kivitele Indiából Angliába :

Ezüst 1 : 15 1/2	{	1871-ben	külön nincs kimutatva ²⁾
		1872-ben	

ellenben

1 : 22	{	1884-ben	27.681,117 font	1.865,482 £
		1885-ben	30.833,841 „	2.068,713 „

Gyapjukivitel Indiából Angliába :

Ezüst 1 : 15 1/2	{	1871-ben	19,494,009 font	697,523 £
		1872-ben	18.420,175 „	822,139 „

ellenben

1 : 22	{	1884-ben	24.634,011 font	884,968 £
		1885-ben	25.652,404 „	816,899 „

¹⁾ Az összes lenmagbevitel Angliába volt :

1871-ben 1.334,945 quarter 3.744,588 £

1872-ben 1.510,745 „ 4.495,657 „

²⁾ A kikészített bőrök összes kivitele Angliába volt

1871-ben 17.934,421 font 1.165,814 £

1872-ben 27.558,108 „ 1.793,988 „

Czukorkivitel Indiából Angliába : ¹⁾

Ezüst	{	1871-ben	310,016 mázsa	649,477 £
1:15 ¹ / ₂	{	1872-ben	321,336 „	744,310 „

ellenben

1:22	{	1884-ben	1.128,820 mázsa	654,963 £
	{	1885-ben	849,968 „	445,606 „

Ezüstbevétel Angliából Indiába :

1871-ben	1.298,279 £	}	Ezüst ára	
1872-ben	733.624 „		1871. jan, 2-án	59 ³ / ₄ d.

ellenben

1884-ben	7.577,118 £	}	Ezüst ára	
1885-ben	7.108,635 „		1885. jan. 2-án	46 ⁷ / ₈ d.

Ha egy közgazda vagy kereskedő csak egy tekintetet vet is fentebbi számcsoportokra kétségtelennek fogja tartani, hogy a demonetizáció roppant kihatással volt a magyar mezőgazdaságot is károsító indusi export fejlesztésére és az ezüstnek Indiába özönlésére. Mióta a régi értékarány megváltozott és a londoni piacon az ezüst ára 100-ról 72-re süllyedt, azzal arányban lement ott a többi termények ára is, mint lement hazánkban is, ahol az ezüst ugyanezen idő alatt 115.67-ről 100-ra esett. ²⁾

¹⁾ *Az európai czukorkrisis* tekintetében igen figyelemre méltók ez adatok. Az ezüst demonetizációja óta nagy lendületet vett Indiában a czukorgyártás, úgy hogy az utóbbi két év alatt 1.347,422 mázsával több czukrot vethetett az angolországi piacra, mint mikor az olcsó ezüstben még nem volt termelési praemiuma. Az árak ennek folytán roppantul lementek: a háromszor akkora mennyiségű czukrot 293,418 font sterlinggel olcsóbban szállíthatta, mint 1871—1872. évi harmadrésznyi kivitel. A czukoriparban s általában a *gyárparban* az indusi *munkaerő olcsósága* egy oly tényező, mely végzetes veszélyt hozhat nem egy európai iparágra, kivált ha az indusi vállalkozóknak még továbbra is megmarad az az előnyük, hogy 20—28%-ot nyerhetnek az ezüstpénzen. *Lisztiparunkat* is nagy csapás érheti ez oldalról.

²⁾ Hogy az ezüst árcsökkenése hazánkban csak 15—17%-ot tett, míg Londonban 28%-ot, ez onnan van, mivel kényszerfolyamu jegyeink időközben némileg javultak is vételképességükben s így mesterségesen fentartják, de csak kis mértékben, az ezüst értékét; ha nem tartanák fenn, vagyis ha a jegy kibocsátás Pólya theoriája szerint nagy mértékben növeltetnék, akkor az ezüst értékcsökkenése nálunk is ép úgy 28%-ot érne el mint Londonban, és a papirhoz képest azért még mindig agiója lehetne. Csakhogy az állam- és bankjegyek összege nem szaporított 1872 óta,

Indiában ellenben a termények ára nem csökkent, hanem emelkedett, vagy ha egyik-másik csökkent is, távolról sem oly nagy mértékben mint Angliában, a honnan mi is kapunk ily árukat.

Egy igen érdekes kis kimutatást igtatok ennek feltüntetésére ide, mely *Singapore árjegyzését a fő exportárukról (fűszerekről) a londoni piacon való jegyzéssel párhuzamban* tünteti fel, a demonstizáció előtti 3 évben és az utolsó három évben, *százalékban* kifejezve, 1871-hez viszonyítva. E-kiszámítást a *Hamburger Börsehalléban Soetbeer* tette közzé :

	Czin		Fekete hors		Sago		Tapioca		Gambier		Eztist Londonban.
	Singap	Lond.	Singap	Lond.	Singap	Lond.	Singap	Lond.	Singap	Lond.	
Január.											
1871	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1872	114	107	115	102	103	103	125	106	120	122	101
1873	116	108	124	104	97	94	134	125	153	152	99
1884	84	63	187	117	94	71	94	69	255	181	84
1885	77	56	205	133	89	65	96	59	171	122	82
1886	103	68	220	129	86	63	131	84	210	137	77
Julius											
1886	117	74	209	123	83	57	137	84	212	140	72

Tessék ezen jegyzések közzül akármelyiket összehasonlítani, mindenik azt bizonyítja, hogy Indiában az árak alakulása sokkal kedvezőbb volt mint Londonban, a mi csak abból magyarázható ki, hogy az ezüstpénzt Londonban nem becsülik s tehát Indiába vándorol. Ha egy kereskedő Londonban 47 pence veheti meg azt a fizetési eszközt, a melyet 60 pence szokott volt előbb venni s a melylyel Indiában a cukrot, fűszereket vagy a buzát, repcét, lenmagot, pamutot, gyapjút vásárolni szokta, akkor nagyon természetes, hogy az olcsóbban vett pénzzel magasabb árt fizethet az árukért, és még mindig megtalálja nyereségét. A dolog tehát igen világos: *az árak a nagyobb verseny folytán felmentek, a hol a verseny a keresletben állott, s csökkenés ott következett be, ahol a nagyobb verseny a ter-*

hanem az új bank akta alapján fog kissé szaporítottatni; addig azonban papírpénzünk értékesebb az ezüstnél, noha a forgalomban egyenlőnek véte-tik, épen mivel mind a kettő pénz. Az ezüst azonban hazánkban most nem maradhat forgalomban, mert a papírforinttal egyenlő, de nem oly magas értékű mint Indiában. Az ezüstkivitel tehát monarchiánkból Indiába is jól kifizeti még magát időközönként s ez az oka, hogy ezüst nálunk a forga-lomban alig található.

melésre irányult. És így teljesen elhibázott Pólya ur azon elmélete, hogy csak az áruk egyforma csökkenéséből lehet az aranypénz drágulására vagy vételképességének emelkedésére következtetést vonni.

Viszátérve ezek után a kérdés velejére, az 1:22 arány ellen azon közgazdasági érvet is felhozhatjuk, hogy ha az ezüst értékét ilyen alacsonyra fixirozná nemzetközi megállapodással a pénzkonferencia, akkor az ezüstpénztől nemcsak teljesen megfosztja az illető országokat, hanem az ezüstpénzt használó országoknak *termelési praemiumot* is ad, és *e praemium annál nagyobb lesz, minél nagyobb értéke van utóbbi országokban az ezüstpénznek, az ezüsten tulajdonított országokhoz képest. Magyarország 16—28 praemiumot juttat most az innen Indiába küldött ezüsttel az indusi gazdának, hogy ez azzal oly búzát, repcét, lenmagot, cukrot, gyapjút termelhessen, a melyekkel nekünk versenyt csinál az angol, francia, belga, svájci piacokon, s ahova csak az indusi termények eljuthatnak. Az ország mezőgazdasága tehát kétszeresen hátrányos helyzetbe jut. Először, mivel megfosztatni engedi magát a termeléshez annyira szükséges készpénztől, úgy hogy intenzív vagyis jövedelmező gazdaságot lehetetlen folytatni; és másodszor az által, hogy extenzív gazdálkodással produkált terményeitől is elvéteti a külföldi piacokat.* A Pólya ur által javasolt 1:22 arány azt jelenti tehát, hogy a pénz- vagyis *vérsszegénységben szenvedő beteg Magyarországon eret kell vágni!* S a ki ezt a kurát ajánlja, azt Pólya ur és az aranymetallisták nem fogják „kuruzsló“-nak tartani. Nem így, urak! Gondolkozzunk komolyan a magunk eszével. És tessék már most elképzelni azt, hogy mily egészen másképp kell alakulni a viszonyoknak akkor, ha a remonetizáció az 1:15¹/₂-hez való arány szerint történnék meg. Ez esetben Indiában csak ¹/₂ száztólival volna értékesebb az ezüst, mint hazánkban. Ez a különbség már oly csukély, hogy a spekuláczióknak nem nyújt nyereségre kilátást abban, hogy valaki összevásárolja nálunk az ezüstöt, arra a célra, hogy vele a távol keleten terményeket vegyen. *Az országban forgalomba helyezett ezüstpénzt tehát nem fenyegeti az a veszély, hogy a forgalomból kivétessék, sőt inkább Magyarország fogna ez esetben vonzerőt gyakorolni minden irányban, ahol ezüst van, melynek ott az aranyhoz viszonyítva alacsonyabb értéket tulajdonítanak. A következő az leendő, hogy a pénzállása az országban emelkedni fog. A nagyobb pénzösség olcsóbbá teszi a pénzkamatlábát, a termelő olcsób-*

ban kaphat pénzt a szükséges investíciókra; ezzel belterjesebbé s tehát jövedelmezőbbé is teheti mezőgazdaságát s iparát. Az a százholdas birtok, mely az érték $\frac{1}{3}$ részéig menő instrukcióval bír, tiszszerte nagyobb tiszta jövedelmet ad, mint az a birtok, a melynek csak $\frac{1}{10}$ résznyi instrukciója van. A nemzeti jóllétnek tehát okvetlen emelkedni kell az 1 : 15^{1/2}-hez való remonetizáció mellett. Ez oly világos tiszta kalkulus mint kétszerkettő négy. Az ilyen remonetizáció közgazdasági előnyeiről még nagyon sokat lehetne mondani. De nem akarom fejtegetésemet hosszúra nyújtani és ezért áttérek a másik fő okra, mely a 1 : 15^{1/2} való értékarány mellett szól.

Pénzügyi oknak neveztem a másik főtekintetet, mely azt teszi kívánatossá, hogy ne a 1 : 22 arány szerint történjék a remonetizáció, hanem az 1 : 15^{1/2} arány szerint. A kettő közötti különbséget magyar pénzügyi szempontból könnyű felfogni. *Ha az aranyhoz képest teljes értékűvé tett ezüst csak egy huszonkettedrészét éri az aranynak*, akkor minden arany frtnál (ezüstrrel fizetve) 28 krral többet kellene adni mostani pénzünkben, mint akkor kellett, mikor 15^{1/2} kg. ezüst egyenértékű volt 1 kg. aranynyal a nemzetközi forgalomban. Minthogy pedig az ilyen remonetizáció nem az aranyat vezetné vissza előbbeni értékébe, hanem az ezüstpénz beltartalmát növelné eme 28%-kal és a papírpénz is ugyancsak ily nagyobb mennyiségű ezüstöt képviselne, voltaképp *összes állami és másnemű adósságaink 28%-kal növeltetnének.*

Az a kérdés tehát, hogy nem szenvedett-e Magyarország már idáig is elég nagy veszteséget adósságainál? Hát még fokozni kelljen e veszteséget! Még több értéket tartozzunk külföldre küldeni adóssági kamataink fejében, mint küldünk idáig?

Bizony érdemes volna már magunkba szállni és elgondolni, hogy mennyi pénzt lefizetett ok nélkül az ország a hitelezőknek. Államadóságaink kezdettől fogva úgy kontraháltattak, hogy az állam 20—25—30 százalékkal kevesebbet kapott készpénzben, mint a mily összeget felvett; úgy hogy ha az utolsó krajczárig utána számít valaki annak, hogy mennyi pénz ment így ki semmire, hát el kell szörnyűködnie. A deficizet voltaképp az növelte oly nagyra, hogy *oly pénznek kell a kamatait és a kamatok kamatait fizetni, amelyet soha nem kaptunk meg.* A vasuti kölcsönről szóló törvény 60 millió frt effektív ezüst-pénz kontrahálását rendelte el. Az állam ezért 85.125,600 arany frt névértékű kötelezvényt adott ki. A tőke-

veszteség a névértékben 25.125,600 frt, de azt is tekintetbe kell venni, hogy az arany az ezüsthöz képest most 28%-kal drágább, mint akkor volt, mikor az adósság köttetett. Ez tehát 6.035,000 frttal növeli a veszteséget. Így áll a számítás, ha a remonetizáció az 1 : 22 arány szerint fixiroztatik: vagyis 31.160,768 frt tiszta veszteséget szenved Magyarország a vasuti kölcsönnél, a kölcsön keletkezésének évében és ezen összeg aztán évről-évre 5%-os kamattal és a kamatok kamatjaival terheli az országot. Hogy mai napig ez mennyit tesz ki, azt a zárszámadásokból kiszámíthatja magának mindenki pontosan. Én csak úgy hozzávetőleg adom elő a dolgot, a mikor azt veszem fel, hogy *a mellett a kamat mellett, a melyre idáig pénzt kaptunk, átlag 12 év alatt kétszereződött meg a tőke* és így tenne a tiszta veszteség 1868—74-ig 62.311,536 frtot; 1875—1887-ig 125.645,172 frtot; 1888—1900-ig 251.286,344 frtot és így tovább in infinitum, mert ama veszteséget nem, hanem csak a vasuti kölcsön névértékét törlesztjük, a törlesztett adósságok helyett pedig úgy is új járadékadósságot kontrahálunk. *Tiszta tehernövekedésünk csak a vasuti kölcsön révén mintegy 125 millió frtra rug a mai napig. És ezen ellenérték nélküli teher növekedését Magyarországnak minden más államadósságnál is ki lehet mutatni a zárszámadásokból.* A 30 millió o. é. nyeremény-sorsjegy-kölcsönért kapott az ország 24 millió frtot, a 30 millió frtos ezüstkölcsönért 22.575,000 frt és fizeti a kamatot s törlesztést aranyban; az 54 millió ezüst kölcsönért 43 millió papir frtot; *a 153 millió rövid lejáratu aranykölcsönért 145.947,766 papir frtot*, de mikor ezt öt év múlva vissza kellett fizetni 210.800.000 arany frt 6%-os járadékba került ama 145.947,766 frt az időközi kamaton kívül. Tessék csak ezt az egy pozíciót következményeiben komolyan figyelembe venni! Ha 1 : 22 arány szerint történik az ezüst értékének az arany értékéhez való fixirozása, akkor a névértéken szenvedett veszteségen kívül, az aranyértékhez még 28%-ot vagyis 59.024,000 frtot kellene hozzáadni és így 123.276,234 frtra rugna a tiszta veszteség 145.9 millió frton 1873—1879-ig. Itt azonban még nem volt megállapodás, mert a 400 millió frt 6%-os aranyjáradék 545 millió frt 4%-osra lett konvertálva, s így e műveletnél bár az egész kölcsönkamat fizetésénél 2.9 millió frt megtakarítás éretett el, de ez a tőke emelkedése rovására történt, és ha ezen 145 millió veszteségből az arányos részt vagyis 36.2%-ot a tiszta veszteségi számlára helyez-

zük, akkor ez 188.001,630 frtra rug, tehát még felülmúlja névértékében 42.053,864 frttal a kapott összeget; és nem szabad feledni, hogy az állam az egész idő alatt pontosan fizette a 6%-os aranykamatot az egész névértéktől.

Államadóságaink ily módon szaporodtak fel *másfél milliárdra*. És ha az *Ausztriának fizetendő évi járuléknak megfelelő tőkét is hozzáadjuk*, s a nem tulajdonképeni államadóságokat leütjük, hát *hártya* kerek összegben már *két milliárdra* rugnak államadóságaink. S most az ezüst remonetizáció kérdését arra alkalmazva, az a kérdés, minő pénzzel törlesztjük ezt s fizessük a kamatait? Oly pénzzel-e, amely, ha a fizetés ezüstrrel történik a mostani ezüst forinttal egyenlő beltartalmu, vagy oly pénzzel, mely 28%-kal súlyosabb, s tehát több ezüstöt kíván?

Pólya ur elmélete szerint igaz ugyan, hogy ma aránylag sokkal több nemzeti javat és munkát kell a külföldre vinnünk az adóssági kamat és tőke törlesztésére, de *sem mint termelők, sem mint fogyasztók nem nyernének semmit, ha az ezüst régi értékébe visszahelyeztetnék* (?) „A pénznek csak *fiktív értéke* van, erről számosan, ezek közt Mudrony is megfeledkeznek. . . . Ha a métermázsa buza, mely ma a piacon 6 frton kel, ugyanazon vásárlási képességgel bír, melylyel az előtt, mikor 10 frt volt az ára, hanyatlott ugyan a buza képzeleti pénzben kifejezett ára, de tényleges ára sem nem emelkedett, sem nem hanyatlott.“ Ő tehát egész természetesen találja, hogy összes államadósságainkat súlyosabb ezüstpénzzel fizessük, mert szerinte főpénzünk úgy is csak az arany volna és ennek értéke és beltartalma a mai aranyforinthoz viszonyítva, a régi maradna. Így aztán az aranyértékre való átmenettel azt érnők el, hogy összes államadósságainkat a mostani ezüstpénzhez viszonyítva, 28%-kal nagyobb beltartalmu pénzzel fizethetnők! De hát ezt Pólya ur szerint meg lehet tenni, mert „*sem mint termelők, sem mint fogyasztók nem fogunk veszíteni*“, s „*a pénznek úgy is csak fiktív értéke van!*“ „A pénzzel magával az ember még egy órára sem csillapithatja éhségét. Képzeljünk egy ember kivételre egy szigetre, melyen dúslakodhatik aranyban és ezüstben, de nem talál semmit, mivel éhségét csillapíthatná, nem fogna-e ez az ember minden kincse mellett is nyomorultan elveszni. . . .“

De erre csak azt kell megjegyeznünk, hogy Magyarország nem ily sziget. Ahhoz a szigethez nekünk semmi közünk. Nekünk

a tényleges viszonyokkal kell számolnunk, a „szürke teoriákkal“, ne engedjünk magunkat elbolondítani. *A magyar adófizetőre, gazdára, termelőre és fogyasztóra nézve bizony egyáltalában nem mindegy, vajjon oly pénzzel kell-e két milliard frtnak kamatját és törlesztési részletét megfizetni, a mely mellett 10 frtos ára van a buza méterműzsájának, vagy oly pénzzel, a melyből csak 6 frtot kap a búzájáért.* A hitelezők persze szeretnék ez utóbbi esetet és azok Pólya ur beszédére elmondhatják, hogy „aranyat ér minden szava“. De az ország keservesen megszínlette már idáig is ezt a tant. Mert egyenesen ezzel tarthatták menthetőnek a követett államadóssági politikát, a mely mint láttuk, roppant módon megdrágította az aranyat, úgy hogy száz meg száz millió frttal több adósságot kellett csinálni a kamat és deficit törlesztésére, mint kellett volna, ha az arany az ezüsthöz viszonyítva megmaradt volna régi $1 : 15\frac{1}{2}$ értékarányában.

Pénzügyi következményeiben igen lényeges tehát a két értékarány szerinti különbség. Mert a dolgok oda fejlődhetnek, hogy az $1 : 22$ arány szerinti remonetizációnál 28 százalékkal több ezüstpénzt kellend összes államadósságainktól tőke és kamat törlesztésre kiküldeni az országból, mint az $1 : 15\frac{1}{2}$ arány szerinti remonetizáció esetén. S így itt is úgy áll a dolog mint gazdasági tekintetben : akik az $1 : 22$ aranyt óhajtják, olyan kurát ajánlanak, mely új érvágást képezne a pénzszegény Magyarországon.

De én velök nem érthetek egyet. Én a régi értékarányhoz való visszatérést óhajtom, hogy az ország ne veszítsen több vért, hanem inkább vért vagyis pénzt nyerjen. De ezt a remonetizációt úgy kell eszközölni, hogy a *nyereség ne a hitelezőket gazdagítsa, hanem teljes mértékben az államkincstár javára essék*, és ez lehetséges is. Mert tessék csak elővenni a plajbászt és utána számítani annak, hogy mennyivel kevesebb államadósságot kellett volna kontrahálni, ha az aranyaknak $1 : 15\frac{1}{2}$ -hez való értékviszonyát, pl. már 1876-ban, mikor az ezüstagio $3-4\%$ volt, törvénybe irtatták volna hazánkban és több más nagy államban. A 153 millió kölcsönt ez esetben valószínűleg agioveszteség nélkül ki lehetett volna fizetni. Aranyjárdékunk kamatait ezüstpénzzel is fizethettük volna azon egész idő óta, s összes arany és ezüst értékű kölcsöneinknél $15-20\%$ -kal kevesebb kiadása lett volna az országnak.

Ha mindezt számításba vesszük, igen jelenlékeny megtakarítás mutatkozik a tényleg felmerült kiadásokhoz viszonyítva. Mert

azon idő óta Magyarország évenként átlag kerek összegben 70 millió forint adósságot csinált, a minek több mint fele arany s így csak agióban 100 millió forint megtakarításunk leendett a kamatokon és a kamatok kamatján. S ha ehhez hozzá vesszük a régibb adósságok kamat és törlesztési járulékán aranyagio czimén történt kiadást, melynek szüksége hasonlókép elesett volna, világos, hogy a szóban levő 10 év alatt ez is igen tetemes összegre rúg s így nem tulzás azaz állítás, hogy legalább is 200 millió forinttal kevesebb adósságot kellett volna csinálni és a meglevő arany-adósság évi 10 millió agió költsége is egyszer mindenkorra elesett volna.

Igen nagy kár tehát az országra nézve, hogy a valutarendezés s illetőleg az ezüstnek az aranyhoz való értéfixirozása nemzetközi uton nem fogatosított mindjárt akkor, mikor ez az eszme legelőször felmerült. Mikor Németország kezdte eladogatni ezüstjét, Magyarországnak kellett volna azt megvásárolni és az 1 : 15 1/2 értékarány szerint pénzzé kivenni. S nem is lett volna szükség, hogy maga az állam vásárolta légyen azt össze, csak az ezüstpénzverést nem kellett volna beszüntetni, hanem szabadon fenntartani úgy, hogy mindenki Magyarországra hozhatta volna ezüstjét, ahol az a régi értékarány szerint, de az aranyhoz képest kötelezőleg fixirozott értékben pénz gyanánt statuálta volna az ország.

Az ezüst ez esetben forgalomban maradt volna, nem vándorolt volna Indiába. Aranypénzünk kezdetben igaz kevés leendett, de mivel a kettős valuta törvényesen meglett volna állapítva, aranyban-ezüstben kontrahált adósságainkat ezüst pénzzel is fizethettük volna, s ha hitelezői körökben e miatt kezdetben egy kicsit zúgolódtak volna is, mint zúgolódtak az osztrák ezüstprioritások hitelezői, mikor őket az állam nem akarta arannyal fizetni, a helyzetbe hamar bele találták volna magokat. Ők e mellett úgy sem szenvedtek volna veszteséget, mert az adott kölcsönnek becsületesen megkapták volna a kamatját, csak azt a 20—28%-kal magasabb kamatot nem kapták volna, a melyet most a demonetizáció folytán meg nem érdemelve huznak.

Ezen valuta-politikát Magyarországnak-Auszriával együtt még az esetben is el lehetett volna fogadni, ha csak a latin unióval és Éjzsakamerikával csinálhatja vala meg az ezüst remonetizációt. A törvénybe iktatott kettős valuta neve alatt kis ideig tényleg talán ezüstvalutánk leendett, de az ország legalább telítve volna ma már ezüst-

pénzzel, és ez az ezüst vissza is nyerte volna régi teljes értékét; míg tartózkodó állásunkkal azt értük el, hogy pénz dolgában egészen ki van szivattyuzva Magyarország. Ezüst pénzünk azért nincs, mert azt Indiába viszik, arany meg azért, mivel a kényszer-árfolyam kiszorítja az aranyat.

A remonetizációt — vagy valutánk rendezését tehát már a hetvenes években keresztül kellett és lehetett volna vinni, vagy legalább is előkészíteni. Amit akkor elmulasztánk, azt haladéktalanul meg kellene tenni most, és pedig lehetőleg egyetértésben a többi érdekelt hatalmakkal. S ha az egyetértés elérhető nem volna, e monarchia területe egymagában is elég nagy, hogy több esztendeig befogadhassa azt az ezüstöt, a melyen egyik másik nyugati állam netán tudni akar. A következményektől nem kell tartani. *Ezüstben nem fog fulladni az ország.* S még csak további elértéktelenedésétől az ezüstnek sem kell tartani, mert a bankban levő 138 millió forinttól eltekintve, alig van valami ezüstpénz az országban. 36 millió lakosságnak pedig sok pénzre van szüksége. Ha Németországon a lakosság számához viszonyítva fejenkint 41.54 márka ezüst foroghatott az arany-érték proklamálása előtt, nálunk is megbirna most ennyit a forgalom, s akkor 20 frt 77 krt számítva fejenkint a 38 millió lakosra *forgalomba jöhetne 789 millió forint.* Ha Németország minden ezüstjét idehoznák, meg távolról sem volna elérve ez az összeg, átvehetnék ahhoz még Olaszország ezüstjének is nagyobb részét, hogy a mondott összeg kiteljék. *De sem Németország, sem Olaszország nem akarnak ezüstpénzüikön tudni.* Nagyon szükséges az ott a forgalomban a kisebb fizetések teljesítésére. Leginkább *Angliából és Amerikából* áradna hát hozzánk ezüstpénz. *De ezt árukkal és nem arannyal fizetnék meg.* Az ezüst ideáradása szüségkép megélenkitné a kereskedelmet, lendületet adna mezőgazdaságunknak, felszöktetné búzáink, lisztünk, borunk s más tömeges exportcikkeink árát. Kinek lehetne ez kárára?

És nem kell ám azt hinni, hogy az ezüst ideáradása hátrányos hatással lehetne az aranypénz behozatalára. Ellenkezőleg. *Az aranypénzt épen az által vonzanók ide, hogy ára az ezüsthöz viszonyítva más országokban is szükségkép vissza menne fokozatosan régi 1 : 15½ értékarányára.* Mert ha Magyarország és Ausztria ily értéket állapít meg Amerikával és a latin unióval egyetemben, ez által azt idéznék elő, hogy Angliában is emelkednék az ezüst árfolyama,

illetőleg csökkenne az arany agiója. *Az értékiegyenlítő hat is tehát fokozatosan érvényre jutna.* Az alatt pedig Magyarországon a közgazdasági viszonyok annyira megjavulnának, hogy *kereskedelmi mérlegünk szükségkép egyre erősebben aktívá válnék, a különbözetet aztán később már nem ezüsttel hanem arannyal egyenlitenék ki.* Mert ha csak 600 millió forint ezüstöt abszorbeálna is a magyar és osztrák forgalom, a szövetségen kívül álló nyugati európai aranymetallista államoknak már nem maradna ezüstfeleslegük. *Az ezüst tehát ott is sokkal értékesebbé válnék és a kereskedőre többé nem fizetné ki magát, ezüstöt küldeni a vett árukért; mert az bizonyos, hogy nagyobb fizetésekre sokkal alkalmasabb az arany mint az ezüst. De apróbb fizetésekre viszont, a minők Magyarországon teljesítettnek, sokkal gazdaságosabb az ezüst, egyrészt mivel könnyebben megmarad az országban, másrészt, mivel a forgalomban nem szenved oly nagy értékvesztést kopás által mint az arany.*

Röviden szólva: nekünk *olyan valuta-politikát kell követnünk, hogy általa az ország visszanyerje legalább részben azon veszteséget, melyet az aranykölesönök kontrahálásánál szenvedett* s ez megtörténhetik, ha visszamegyünk azon az úton, amely a nagy adósságokhoz vezetett, azaz ezüsttel fizetjük vissza legalább nagy részben azon adósságokat, melyekért aranykötvényeket adtunk, ámbar ezüstöt kontraháltunk. S mindez lehetővé válik, mihelyt az 1 : 15 1/2 értékarányt állapítjuk meg az arany és ezüstre nézve s ezt alkalmas módon és eszközökkel keresztül is visszük.

E javaslat *keresztülviteli módzataiba* nem bocsátkozom most, mert az már egy egészen más kérdés. Némelyek kivihetőnek, mások kivihetetlennek fogják azt állítani. De nem ez most a vitás kérdés.

Először csak azt kellett tisztába hozni hogy 1 : 22 vagy 1 : 15 1/2 értékarány fogadtassék-e el. A kifejtett érvek, azt hiszem, elég nyomatékosak arra, hogy másokat is meggyőzzenek az utóbbi arány előnyös voltáról, legalább *Magyarország szempontjából,* mert az ércpénz állásának javulását csak ez arány mellett remélhetjük. *Magyarország pénzszegény, tehát pénzt kell ide beömlésztetni* és nem oly valuta-politikát követni, a miőt az arany monometallisták ajánlanak, hogy kifolyjon még az a kevés pénz is, mely az országban maradt.

És most még csak az *aranymetallisták* érveire kell egy pár megjegyzést tennem. *Herzka* pl. (l. a „Nemzet” nov. 24-ik számát), azt állítja, hogy minden civilizált államnak aranypénze van ma már, ha tehát civilizált állam akarunk lenni, nekünk is az aranyat kell pénzül választanunk. Ez az állítás határozott tulzás. Az észak-amerikai egyesült államokban évről évre szaporittatik a forgalomba helyezett kivert ezüstpénz, úgy hogy a kettős valuta ott tényleg érvényben van, 533.485,453 dollár arany mellett 293.293,872 dollár ezüstpénz forog. Hasonlag érvényben van a latin unio országaiban, sőt tényleg Németországban is, ámbar a német kormány újabbán 128 millió mark ezüstöt Egyiptomnak eladott.

S az az axioma sem állhat meg, a melyet *Herzka* ur felállított, hogy jó pénznek csak az aranyt lehet tekinteni, az ezüst nagy ingadozásnak van kitéve. Ha a dolgok mélyére tekintünk, inkább arról fogunk meggyőződni, hogy az *arany drágult meg*. Az ezüst ott, a hol pénzminőségt korlátlanul meghagyták mint Indiában, értékét változatlanul megtartá. Nem elfogadható tehát az a következtetés sem, hogy az értékingadozást az ezüsthöz 1 1/2 százalékkal meg kell fizetni és ez Magyarországnak évi 14—16 millió veszteséget okoz, mint-hogy a külfölddel való üzletünk, *Herzka* szerint, évenként legalább is 2000 millió frt értéket képvisel és a rizikó-veszteséget ettől az egész összegtől számításba kell venni. Ez egy egészen önkényű feltevés, a kik aranypénzzel árukat akarnak tőlünk vásárolni, azoknak a nyereség chanceit csak növeli az ezüst disagio emelkedése; így hát ők az üzlet megkötésére ebben még ingert találhatnak.

És nem való az az állítás sem, hogy minden aranykölcsön kevesebbe kerülne az államnak és magánosoknak, mint az ezüstkölcsön. A tapasztalás az ellenkezőről győzhetett meg mindenkit. Az arany roppant megdrágulása azt okozta, hogy ha *numerice* alacsonyabb volt is az aranykölcsönök kamatja, *az arany értékének felszökése folytán, az aranykölcsön a valóságban mégis többbe került*. Bizonyítani fogja ezt mindenki, a ki pl. a magyar földhitelintézetből a hetvenes években aranykölcsönt vett fel; de bizonyítják ezt állami zárszámadásaink is az aranyban fizetendő kölcsönökről. Illuzió tehát arról álmadozni, hogy ha az aranyvalutára áttérünk a másfél milliárd adósságnál, évenként 7—10 millió frtot fogunk nyerni. Nem nyerni, de óriási mértékben veszteni fognánk, mert a magyar gazdának adóforintját nem 10 hanem 6 frtos búzából kellene előteremteni,

minthogy India részére állandón biztosítva lenne az ezüst pénz deprecialása által a 20—28^o/_o-os termelési praemium, míg a magyar buzára irányuló vételképesség az Európából mindinkább kiszorított ezüstpénz egész mennyiségével csökkentetnék, s így szükségkép alacsony áron kelne minden, a mit a külföld számára termelhetünk.

A mi pedig azt az állítást illeti, hogy ha a tiszta aranyvalutára a térünk át, akkor minden hitel olcsóbb lenne: bankok $\frac{1}{2}$, birtokosok 1, iparosok 2—3^o/_o-kal olcsóbb pénzt kapnának; erre vonatkozólag — azt hiszem — elegendő megjegyezni annyit, hogy a nemzetgazdaság legegységesebb törvénye az árképződésről meghazudtolja ezt a feltevést. A pénz normalis viszonyok közt annál olcsóbb, minél nagyobb pénzbőség van. Már pedig, urak, ha önök olyan valuta-politikát akarnak, a mely minden ezüstöt a távol keletre taszít el, akkor sem Európában, sem speczialiter Magyarországon nem lesz pénzbőség. Tehát a pénz kamatlába inkább fel, mint le fog menni. De igenis olcsóbbá teendi a pénzt az 1 : 15^{1/2} arány helyreállításai, mint azt fentebb kimutattam.

MUDRONY PÁL.